

EVOLUȚII RECENTE ALE CONCEPTULUI
ȘI PRACTICII TRANSFORMĂRII
DREPTULUI INTERNAȚIONAL ACTUAL
ÎN ANUL 2007

Dr. Valentin-Stelian BĂDESCU

This article explains the rationale behind a study on international law, at the request of The Romanian Academy. It describes the methodology used and how the study was organized and it summarizes some major findings. It does not, however, aim to provide a complete overview or analysis of these findings.

Considerații introductive

În pofida unor preziceri foarte puțin optimiste pe care le făcea acum mai bine de 150 de ani, părintele sociologiei, Auguste Comte, potrivit cărora dreptul nefiind știință va trebui să dispară, știința dreptului s-a dezvoltat permanent, în pas cu cercetările științifice cele mai noi.

Departate de a dispărea, dreptul, în general, și dreptul internațional, în special, cunoaște o dezvoltare și o afirmare crescândă în domeniile dintre cele mai variate ale societății. Dezvoltarea relațiilor sociale, interne și internaționale, complexitatea lor crescândă, multiplicarea fără precedent a contractelor intra și intersociale au determinat o dezvoltare corelativă a dreptului și apariția unor noi ramuri de drept. Are loc o lărgire a sferei de acțiune a dreptului, atestabilă pe multiple planuri; fapt ce amplifică rolul explicativ și normator al științei juridice a cărei funcție de cercetare și descifrare a realului se diversifică și se adâncește adăugându-și latura de prospecțiune a realului dat¹.

Din această perspectivă, încercăm, pe parcursul demersului nostru, să analizăm, fără pretenția de a fi exhaustivi, cele mai semnificative aspecte ale evoluției recente ale conceptului și practicii transformării dreptului internațional actual.

¹ Valentin-Stelian Bădescu, *Umanizarea dreptului umanitar*, Editura CH Beck, București, 2007, p. 29.

Expansiunea normativă

Intensificarea relațiilor internaționale, conștientizarea interdependențelor existente au favorizat și mai mult progresul cantitativ al dreptului internațional decât dezvoltarea organizațiilor internaționale. Totuși, cele două fenomene sunt legate între ele, pentru că funcționarea acestor organizații a dat naștere unei mișcări convenționale importante și unei ramuri specifice complementare dreptului internațional.

Mult timp, aflată sub influența ritmurilor specifice ale procesului cutumiar și convențiilor bilaterale, îmbogățirea normelor internaționale se accelerează și se raționalizează odată cu procedura de codificare și cu generalizarea convențiilor multilaterale la nivelul diferitelor ramuri ale dreptului internațional. Intrarea pe scena internațională a peste o sută de noi state dă un nou suflu acestei tendințe, în același timp, într-un sens revizionist, cât și în sensul extinderii tuturor aspectelor ale vieții sociale.

În secolul al XIX-lea evoluția rămâne destul de lentă. Sunt cu precădere vizate dreptul războiului și cel al comunicațiilor internaționale, și într-o mai mică măsură și destul de tardiv, dreptul umanitar și dreptul comercial. Acesta este caracteristic unui drept elaborat de către și pentru marile puteri ale epocii, aflate încă sub influența doctrinelor mercantile.

Dreptul războiului s-a îmbogățit odată cu reglementarea de neutralitate permanentă (Elveția, 1815; Belgia, 1831) și cu reglementarea războiului maritim, prin Tratatul de la Paris, din anul 1856. Prevederea conflictelor și anticiparea lor se bazează pe o resuscitare a tehnicii arbitrajului.

Dreptul comunicațiilor se dezvoltă în paralel cu progresul tehnic: creșterea intensității traficului maritim și nevoile marilor puteri au condus la impunerea principiului libertății strâmtorilor (Tratatul de la Paris, 1856) și a canalelor interoceanice (Convenția de la Constantinopol, 1888). Principiul libertății mărilor fusese deja definit de o manieră extensivă, în cazul fluviilor internaționale. Sunt reglementate, în mod progresiv, transporturile feroviare, relațiile poștale și telegrafice.

Prima tentativă de umanizare a dreptului războiului a fost luată cu ocazia Convenției Crucii Roșii, în anul 1864. A trebuit să se aștepte până la Convenția din anul 1890 pentru a se da curs declarației de intenție de abolire a sclavajului, enunțată, încă din anul 1815.

Progresul este evident, prin adoptarea ulterioară a „tratatelor-lege” multilaterale, pentru protecția sănătății, proprietății industriale (Paris 1883), a operelor literale și artistice (Berna, 1886). Contrar acestui progres, procedeul tradițional al tratatelor bilaterale rămâne în continuare, valabil și utilizat, în rezolvarea chestiunilor comerciale internaționale și se realizează aici de o manieră indirectă, prin inserția clauzei națiunii celei mai favorizate, fapt ce autorizează generalizarea dispozițiilor cele mai recente.

Începutul secolului al XX-lea este marcat, în mod special, de dezvoltarea dreptului războiului. „Jus in bello” a avut două mari Conferințe la Haga, în anul 1889 și anul 1907, ce au elaborat trei, respectiv 13 convenții asupra prevenirii războiului, desfășurării ostilităților și asupra regimului de neutralitate². S-au înregistrat progrese și în domeniul umanitar. „Jus ad bellum” marchează prohibiția parțială (Pactul Societății Națiunilor) și mai apoi totală (Pactul Briand-Kellogg din 28 august 1928) referitoare la agresiunea armată. Marile organizații (Societatea Națiunilor și O.I.T.) favorizează negocierea a numeroase convenții tehnice și sociale și deschid calea primelor încercări de codificare în dreptul internațional (Geneva, 1930).

Totuși, criza din anul 1929 și reacțiile protecționiste pe care ea le-a declanșat ne demonstrează inconvenientele absenței unei ordini economice internaționale. Gravele atingeri ale drepturilor fundamentale ale individului dovedesc caracterul destul de teoretic al normelor convenționale, și în același timp insuficiența procedurilor de control exercitate de către organismele internaționale³.

Epoca contemporană, după cel de-al Doilea Război Mondial, cunoaște o asemenea expansiune în domeniul normelor internaționale că se poate vorbi de o veritabilă „explozie” normativă și este oportun să se dividă dreptul internațional într-un anumit număr de ramuri, dacă nu chiar de discipline autonome: dreptul războiului⁴ și neutralității, dreptul mărilor, dreptul aerian, dreptul diplomatic și consular, dreptul tratatelor, sectoare tradiționale, trebuie adăugate teme complet sau parțial inedite, dreptul spațial, protecția drepturilor anului, dreptul internațional al economiei și al dezvoltării, drept administrativ internațional, drept al organizațiilor internaționale, dreptul mediului, dreptul cooperării științifice și tehnice etc.

Discipline pe care le credeam deja „stabilizate” și deci într-o foarte mică măsură îndreptate spre o îmbogățire convențională substanțială sunt repute în discuție; de aici, un nou avânt al procesului cutumiar și convențional. Ilustrările cele mai frapante ale acestui fenomen sunt dreptul mărilor și dreptul internațional economic, și într-o mai mică măsură, dreptul tratatelor sau cel al mediului.

Nu trebuie să fim mirați de o astfel de situație; ea răspunde unei nevoi de coerență și siguranță juridică, care se resimțea deja într-o comunitate internațională redusă la circa 60 de state. Autorii Cartei Națiunilor Unite nu și-au fixat, ca obiectiv, codificarea și dezvoltarea dreptului internațional (art. 13). Această nevoie nu putea fi decât amplificată într-o societate ce numără 190 de state. Elveția a devenit membru al Organizației Națiunilor Unite la 10 septembrie 2002.

² Pentru detalii mai ample, a se vedea, Valentin-Stelian Bădescu, *op. cit.*, pp. 46-49.

³ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *Droit international public*, 5^e Edition, Paris, 1994, p. 38.

⁴ V.S. Bădescu, *op. cit.*, pp. 50-54.

Adaptarea calitativă a dreptului internațional. Relativa pacificare a societății internaționale contemporane conduce la punerea accentului pe relațiile din timp de pace, care au un caracter esențial economic. Pe măsură ce se mărește comunitatea internațională accentul se deplasează de la problemele comerciale și monetare ale marilor puteri spre cele de dezvoltare economică. Se observă o inversare a raporturilor de prioritate între menținerea păcii și dezvoltarea economică și socială; pentru autorii Cartei Organizației Națiunilor Unite, stabilirea unei ordini economice internaționale eficace este o garanție pentru securitatea internațională; pentru majoritatea actuală a statelor, relațiile pacifiste reprezintă condiția prealabilă a unei dezvoltări economice⁵.

Obiectivele dreptului internațional s-au diversificat: menținerea păcii trebuie corelată cu decolonizarea, lupta împotriva rasismului și a *apartheidului*, cu dezarmarea, protecția drepturilor omului, a mediului și a resurselor naturale, cu exigențele unei dezvoltări rapide. Fiecare dintre aceste preocupări antrenează anumite ramificații complementare diverselor ramuri ale dreptului internațional; astfel, prevenirea poluării acționează asupra dreptului mărilor, dreptului fluvial internațional, dreptului aerian, dreptului internațional economic etc.

Această conștientizare a interdisciplinarității are consecințe vizibile asupra metodelor de elaborare a dreptului. Procesul de codificare organizat și trasat de Carta Organizației Națiunilor Unite a apărut, timp de 20 de ani, bine adaptat demersului de dominație juridică. Dar astăzi, el se arată insuficient de dinamic. În domeniul economic, atât pentru dreptul mărilor, cât și pentru dreptul mediului, statele preferă să impună un anumit număr de principii fundamentale din care se vor deduce reglementările convenționale, în loc să urmeze metoda inductivă tradițională, de la particular la general. Această abordare prezintă anumite caracteristici. Statele, mult mai conștiente de implicațiile alegerilor lor, ezită să încalce regulile de bază și se angajează să le respecte⁶.

Această atitudine este cu precădere evidentă în privința angajamentelor cu caracter financiar, cum ar fi: cele de asistență pentru statele subdezvoltate sau reglementare monetară internațională, și are și un caracter mai general: pentru că trebuie să se adapteze realităților unei schimbări continue, regulile dreptului internațional economic nu prezintă, în general, rigoarea și cu atât mai puțin rigiditatea normelor ce acționează în domeniile mai „tradiționale”. Mai maleabile și mai flexibile, aceste norme sunt scrise intenționat la condițional-optativ și constituie mai mult niște îndemnuri decât comenzi, descriu obiective dezirabile, și nu obligații de rezultat și comportament. Recurgerea la instrumente juridice mai puțin constrângătoare, cum ar fi: recomandările organizațiilor internaționale, acordurile informale, „codurile de conduită”, permit asigurarea cooperării între state, păstrându-i intactă suveranitatea.

⁵ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op. cit.*, p. 73.

⁶ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op. cit.*, p. 41.

În schimb, un interes cel puțin egal celui arătat formulării normelor abstracte este arătat și ameliorării continue a reglementărilor inițiale și controlului efectuării lor. Aceasta se traduce mai întâi prin acceptarea conceptului „dualității normelor”, dacă nu chiar a „pluralității normelor”. Această încălcare a regulii de drept tradițională, evidentă, mai ales, în dreptul dezvoltării, a fost necesară datorită diversificării subiectelor vizate, aceste norme nu puteau regla raporturi între țările dezvoltate cu țările în curs de dezvoltare, raporturi între acestea din urmă, raporturi între țările grav atinse de criza economică cu celelalte categorii de state. Aceasta conduce la înscrierea fiecărei etape de reglementare într-o schemă de termen mediu sau lung, denumite după caz „strategie internațională” sau „program integrat”. Se pun deci, în practică, proceduri de informare și control, adoptate fiecărui caz în speță, de la formulele cele mai oficioase și până la reglarea arbitrară sau jurisdicțională internațională.

Va fi, deci, chiar posibil să se prevadă mecanisme de sancțiuni mai eficace decât modalitățile tradiționale ce făceau apel la responsabilitate internațională între state. Aceste sancțiuni, în raport cu regulile pe care le vizează și trebuiesc respectate, sunt graduale și suple: dezbateri în contradictoriu (la CNUCED), publicarea de rapoarte (OCDE), „peneluri” de experți independenți (organizații pentru produsele de bază), amenințări de excludere (BIRD și FMI), arbitraj („quasi internațional” între stat și investitorul străin, prin Convenția BIRD din 18 martie 1965), recurs jurisdicțional excepțional (Cartea de Justiție a Uniunii Europene).

Vedem astăzi concretizarea progresivă a noțiunii de „responsabilitate comună a Statelor față de comunitatea internațională”, traducere juridică a faptului că solidaritatea și interdependența statelor sunt în creștere. Astfel, *Carta drepturilor și obligațiilor economice ale statelor* (1974) stabilește ca responsabilități comune exploatarea fundului mărilor, „patrimoniul comun al umanității”, și protecția mediului. Punctul final în evoluția dreptului internațional în această direcție s-ar traduce prin recunoașterea unei ierarhii a normelor și prin extinderea conceptului de crimă internațională asupra tuturor atingerilor grave aduse normelor superioare (agresiune, dominație colonială, genocid, poluare masivă a atmosferei și a mărilor).

Totuși, statele ezită încă să se angajeze pe această direcție, care ar consacra un recul net al interetatismului.

De altfel, nu au dispărut încă toate obstacolele politice și tehnice care au frânat până aici apariția unui drept internațional coerent și structurat. Procedurile de adoptare și de intrare în vigoare a celor mai importante angajamente convenționale rămân lente și greoaie, în așa măsură că ameliorarea acestor proceduri a devenit preocuparea comună a organizațiilor universale. Este necesar, în special, dezvoltarea celor mai flexibile tehnici de

adaptare continuă a tratatelor, ținând cont de ritmul rapid al progresului tehnic. În ceea ce privește metodele „moderne” de elaborare a dreptului, ele prezintă niște dezavantaje: incertitudini asupra stării dreptului pozitiv, fapt ce favorizează violarea sa; riscuri crescânde în ceea ce privește incompatibilitatea normelor internaționale între ele. Acest risc de incompatibilitate provine nu numai din multiplicarea regulilor de drept internațional, dar poate cât mai ales, din regionalismul juridic.

Consolidarea dreptului internațional regional⁷

Dezbaterea asupra regionalismului internațional prezintă multiple fațete, politice, economice, ideologice, juridice. Din acest ultim punct de vedere, întrebarea care se impune este dacă regionalismul juridic este oportun din punct de vedere internațional general: favorizând instituțiile regionale și dând putere „corpului” normelor regionale, ar putea părea că se dorește evitarea mecanismelor universale și frânarea adoptării regulilor generale, dar în același timp, dispunem astfel de un „laborator de idei și practică”, și grație acestei anticipări experimentale au fost realizate noi progrese la nivel mondial.

De 30 ani încoace, tendința de regionalizare s-a întărit și s-a generalizat în urma a două fenomene majore: decolonizarea și încercările de integrare politică și economică. Decolonizarea a făcut ca țările continentelor african și asiatic să aibă aceleași preocupări, ca cele avute de America Latină de la începutul secolului al XIX-lea: toate noile state încearcă să elaboreze la nivel regional, reguli pe care ele le vor apăra, în mod colectiv, în fața instanțelor universale, în domeniul luptei împotriva colonialismului succesiunii statelor, reglementării diferendelor teritoriale, dezvoltării. Marile puteri și statele europene nu mai sunt în măsură să împiedice finalizarea acestor revendicări și vor fi, de aici încolo, și ele tentate de strategia regională, ca tactică defensivă. Modalitățile de elaborare a dreptului mărilor în cursul ultimilor 20 de ani demonstrează, în mod clar, acest fenomen. Dezvoltarea dreptului regional împrumută metode complexe, unde se combină procesul cutumiar tradițional – a cărui legitimitate a fost admisă de jurisprudența internațională (Curtea Internațională de Justiție – procesul Haga de la Torre, 1951) – cu diplomația „parlamentară” în cadrul conferințelor și organizațiilor regionale. Dar regionalismul nu este numai o reacție de protecție împotriva unui mediu internațional ostil și defavorabil. Este, de asemenea, un fenomen pozitiv, care dezvăluie solidarități mai puternice decât la nivel universal. El dă naștere, cel puțin, unei rețele foarte dense de relații de cooperare și de mecanisme de control constrângătoare pentru state (protecția drepturilor omului în cadrul Consiliului Europei sau al O.S.C.E.). În anumite conjuncturi

⁷ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op. cit.*, p. 44.

speciale, regionalismul permite apariția unor ordine juridice atât de specifice, încât cu greu pot fi detectate în ele elemente ale dreptului internațional (Uniunea Europeană, Statele Andine). Aceste ordine juridice se caracterizează prin: importanța ocupată de actele unilaterale „autoritare”, adică a normelor juridice elaborate, de și în numele organizației regionale, prin importanța procedurilor jurisdicționale de control a comportamentului statelor membre, și eventual prin efectul direct al normelor respective ce se manifestă asupra indivizilor⁸.

Având în majoritatea timpului, ca obiectiv crearea unei uniuni vamale sau economice, aceste organizații integrate se bazează pe politici economice comune, care supun statele membre unei ordini economice internaționale mult mai coerentă și eficace decât cea existentă pe plan universal. Astfel, regionalismul poate părea ca un „contra-model”, susceptibil de a împiedica încercările actuale de reorganizare a ordinii economice internaționale. Dar este, de asemenea, o bună ocazie de a testa anumite încercări de reformă în raporturile dintre statele în curs de dezvoltare sau în raporturile dintre statele dezvoltate și cele subdezvoltate. (Convenția de la Lomé 1975, 1979, 1984 și 1989 între C.E.E. și țările A.C.P.).

Atât timp cât nu este vorba decât de o cooperare regională, raporturile între ordinea juridică regională și dreptul internațional general rămân conforme problematicii tradiționale: se convine să se aplice regulile obișnuite asupra compatibilității cutumelor și a convențiilor particulare, cu cutumele și convențiile de uz general. Apariția organizațiilor „supranaționale” obligă la o reconsiderare a acestei problematici atât pe plan cantitativ, cât și calitativ. Cazul Uniunii Europene este un bun exemplu: UE se substituie statelor sale membre, ca actor pe scena internațională, într-un număr din ce în ce mai mare de domenii (vamă, comerț, pescuit maritim, protecția mediului etc.) și această tendință va fi și mai accentuată odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht (politică socială, imigrare, relații (afaceri) externe etc.). Se înmulțesc ipotezele care susțin concilierea imperativelor de drept comunitar cu cele ale dreptului internațional (în special, dreptul tratatelor).

Dar întrebarea se pune mai ales din punct de vedere calitativ și în termeni inediți: raporturile între dreptul internațional și dreptul comunitar trebuie reglate după problematica dreptului internațional general sau după aceea a raporturilor drept internațional – drept național? Jurisprudența comunitară caută cu prudență un răspuns la această întrebare: ea încearcă să salveze autonomia normativă a dreptului comunitar respectând în același timp principiul superiorității dreptului internațional general asupra ordinilor juridice parțiale⁹.

⁸ *Idem*, p. 45.

⁹ C.J.C.E. 19 noiembrie 1975, pp. 38-75, Rec. 1975.

Analiză doctrinală, expunere generală

În mod natural, evoluția doctrinei se explică, în mod clar, prin evoluția vieții internaționale însăși, evoluție pe care dreptul pretinde că o încadrează. Cinismul voluntarismului pozitiv, care pretinde să descrie dreptul așa cum este el, fără să se ocupe de finalități sau de morală, este dominant pe parcursul întregului secol XIX. După Primul Război Mondial și conform spiritului Societății Națiunilor, doctrina va încerca să explice de o manieră rațională mecanismele dreptului internațional, fără a ceda tentației amoraliste, dar fără a rezista celei abstracționiste.

De la 1945, se disting cu precădere două tendințe¹⁰, în ciuda mării diversității de opinii: o parte a doctrinei reia latura pozitivistă, dar debarasându-se de dogmatismul voluntarist ce o caracteriza, în timp ce la pol opus, se situează alți autori ce adoptă militantismul juridic.

Trebuie să realizăm însă, că această clasificare este simplistă: vechi curente continuă să existe să reapară și mulți autori combină, în mod conștient sau nu, doctrine în aparență foarte diferite, dar statul și funcțiunile sale rămân mereu în centrul tuturor controverselor.

Avatarii pozitivismului

Pozitivismul este o noțiune ambiguă. În sensul propriu, susținătorii săi se limitează să descrie dreptul în vigoare, și în această accepțiune puțini internaționaliști recuză termenul și calificativul de "pozitiviști". Totuși, pentru o lungă perioadă de timp și mai ales astăzi, acest sens inițial, original, a fost ocultat, de aici confiscarea pozitivismului de către voluntarism, care reprezintă o reconstrucție a realității plecând de la un postulat discutabil precum acela care spune că voința statului constituie fundamentul cu caracter obligatoriu al regulilor de drept. Sub această formă, "pozitivismul", a devenit, de la Vattel încolo, doctrina dominantă și a rămas astfel până către primul sfert al secolului XX. Continuând să exercite o mare influență, el a suferit apoi o oarecare eroziune sub efectul mai multor fenomene: renașterea, dreptului natural și apariția militantismului juridic, cât și diversificarea doctrinală împreună cu contestările Kelviene, obiective și pragmatice.

a) *Pozitivismul voluntarist clasic*. După Moser și G.F. Martens, tradiția pozitivistă s-a instaurat, puțin câte puțin, pentru a deveni către sfârșitul secolului al XIX-lea marea școală pozitivistă clasică. Ea a apărut, ca urmare a introducerii pozitivismului în științele sociale, deci în cea juridică, de asemenea, și mai ales datorită lucrărilor a doi autori germani: Jellinek, teoretician de drept public general și Triepel, internaționalist și fost decan al Facultății de drept din Berlin. Pozitivismul clasic se definește prin două trăsături caracteristice: el este etatist și voluntarist, pentru că admite că statul

¹⁰ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op.cit.*, p. 77.

este unica izvoare de drept și în consecință acesta nu depinde decât de voința sa. Plecând de la aceste premise, el nu are nici o dificultate în a gândi, precum Vattel, și să conserve ca și el, sistemul interstatal edificat de către fostul regim. El îl modernizează totuși prin completa eliminare a dreptului natural și printr-o analiză sistematică, științific făcută, grație unei creșteri sporite a datelor practice și a progresului metodologiei.

La începutul sec XX, italienii Anzilotti și Cavaglieri au urmat acestora. Cu ei, efortul de sistematizare se dezvoltă și mai mult. Pentru Anzilotti, obiectul științei dreptului este dreptul pozitiv; funcția sa principală este să determine și să explice regulile în vigoare "compunându-le într-o formă de sistem logic"¹¹. O parte a doctrinei franceze contemporane se străduiește să reînnoiască abordarea voluntaristă tradițională, abordare cea sedus și un mare număr de autori din Lumea a III-a.

Totuși, incapacitatea statelor de a menține pacea și incapacitatea sistemului interstatal fondat pe respectul suveranității, de a se adapta pe deplin exigențelor solidarității internaționale au antrenat regresivitatea acestui "pozitivism" format de altfel din realități ale vieții internaționale, realități pe care el se mulțumește în a le descrie. Din această cauză pozitivismul clasic va fi ținta a două tipuri de atacuri chiar din partea acelor care acceptă postulatul antiidealismului.

Se presupune substituirea teoriei voluntarismului juridic cu alte teorii; acesta este scopul urmărit de școala normativistă condusă de Hans Kelsen, pe de o parte și de școala obiectivistă sau sociologică condusă de G. Scelle, pe de altă parte. Ambele încearcă să de o explicație celor două concepte – cheie ale pozitivismului clasic, statul și suveranitatea, propunând niște alternative.

b) *Normativismul*. Teoria normativistă a lui Kelsen, care împreună cu Alfred Verdross și Joseph I. Kunz au fondat "Școala de la Viena" se caracterizează prin dorința de a debarasa dreptul de toate "impuritățile sale". El însuși o caracterizează, ca fiind "teoria pură" a dreptului.

Definindu-se pozitivisti, Kelsen și școala sa recunosc existența statului, dar de o manieră au totul diferită de cea a pozitivistilor clasici. Definind dreptul, ca un complex ordonat de norme asimilabile statului, ei deduc din acest postulat dispariția suveranității. În plus, spre deosebire de pozitivistii clasici, normativistii nu recunosc statelor calitatea de subiecte directe și exclusiviste de drept internațional și acordă o importanță decisivă noțiunii de sancțiune. În doctrina franceză contemporană, Jean Combacau este reprezentantul acestei tendințe.

c) *Obiectivismul sociologic*. Ca și Kelsen, George Scelle respinge noțiunea de suveranitate statală, dar din motive diferite. Inspirându-se din temele lui Duquoin, Scelle extinde concepția solidaristă a acestuia asupra societății internaționale și observă că solidaritatea socială există și aici, ca și în societatea internă. După părerea sa, nu există nici o diferență de natură (esență) între cele două, pentru că ambele sunt două "societăți-indivizi".

¹¹ Sirey, *Curs de drept internațional*, 1929, p. 48.

"Societatea internațională rezultă nu din coexistența și juxtapunerea statelor, ci din contră, din întrepătrunderea popoarelor grație comerțului internațional (în sens larg). Ar fi foarte curios ca fenomenul de sociabilitate, care se află la baza societății statale, să se oprească la frontierele statului"¹².

Odată făcute aceste constatări, Georges Scelle poate contrabalansa pozitivismul clasic și spune că dreptul internațional este, ca și dreptul intern, un drept care se aplică indivizilor, aceștia fiind deja membri în diferite societăți naționale. Nu există drept interstatal. Dreptul internațional trebuie să se numească "dreptul oamenilor", cuvântul "oameni" fiind folosit în sensul de "indivizi".

Începând chiar de atunci, societatea internațională universală deține singură suveranitatea și inexistența organelor internaționale superioare statelor relevă o "carență instituțională", fapt ce este ușor, și mai ales, necesar de remediat.

Alți autori, abordând analiza sociologică, ca și Georges Scelle, ajung la niște concluzii mai puțin revoluționare. Enumerăm pe: E. Giraud, M. Merle și mai ales Roberto Ago, Oscar Schachter, Michel Virally, Charles de Visscher. În toate lucrările lor, accentul este pus pe ansamblul realităților sociale, în primul rând pe acțiunea puterii politice, ca factor de formare și de transformare a dreptului. Sub rezerva că nu-și refuză nici anumite investigații în afara dreptului, acest curent "realist" se aseamnă într-o largă măsură cu neopozitivismul pragmatic.

d) *Pozitivismul pragmatic*. În fața acestor teorii atrăgătoare și contradictorii, toate fondate pe postulate neverificabile, un mare număr de autori gândesc că "teoriile generale" nu corespund unei atitudini științifice și refuză să se lase încadrați într-un anume sistem teoretic. Pentru ei, este posibilă doar descrierea statului de drept pozitiv, printr-un examen sistematic și o prezentare ordonată a conținutului diverselor izvoare de drept, jurisprudenței și a practicii diplomatice. Dacă ei rămân pozitiviști, ei o fac fără să acorde importanță unui concept decât numai în măsură în care este deja știut că acel concept domină practică internațională. Pornind de la o abordare pragmatică – de aici numele de "știință empirică" – ei ajung să recunosc valoarea explicativă a două noțiuni: suveranitatea statului, supunerea sa în fața dreptului internațional. Doctrina franceză în marea sa majoritate, mai ales prin S. Bastid, Ch. Rousseau, R.J. Dupuy sau H. Thierry s-a raliat la această tendință preconizată de J. Basdevant și G. Gidel între cele două războaie mondiale. Acest fapt a fost susținut și de o parte a doctrinei anglo-saxone (Thomas M. Frank, Louis Henken, Oscar Schachter) și de alți numeroși autori importanți de diverse naționalități (polonezul Manfred Lachs, germanii R. Bernhardt, B. Simma, Ch. Tomuschat). Deși încă incomplet stabilizată, doctrina țărilor din Est de după "perestroika" pare să se orienteze de asemenea, cu precădere în această direcție¹³.

¹² Domat-Montolivrestien, *Manual de drept internațional public*, 1948, pp. 18-19.

¹³ E.R. Mullerson, *Sources of International Law - New Tendencies in Soviet Thinking*, A.J.I.L. 1989, pp. 494-512.

Renașterea dreptului natural

Această renaștere este o nouă reacție împotriva pozitivismului clasic. Din punct de vedere filosofic ea se situează în curentul antipozitivist și idealist. Din punct de vedere obiectiv, ea se bazează pe necesitatea de a lupta împotriva efectelor nefaste cauzate de anarhia suveranităților statale. După Primul Război Mondial, un compatriot al lui Grotius, care compară sistemul lui Vattel cu o "bază falsă" spune că în ziua de 4 august 1914 a murit "nu dreptul oamenilor în sine, nu tot dreptul oamenilor, ci acel amalgam de ipocrizie, de cinism, de repetare continuă și de acceptare a îndatoririlor imperiale ale statelor și clemență pentru fiecare fapt reprobabil comis de către un stat" (Van Vollenhoven).

Precedând acest curent de opinie, peste tot în lume, mulți autori au contribuit la revalorizarea acestui "ireductibil" drept natural. În dreptul internațional, putem cita: pe americanul James Brown Scott, englezul J.L. Brierly, austriacul Alfred Verdross, francezii Loius Le Fu, Antoine Pillet, Louis DELbez, Paul Reuter, germanul Ernst Saner, itlalienii Gabriele Savioli, Santi Romano, Ricardo Monaco. Acești doi din urmă se raliază printre altele, faimoasei teorii a instituției a decanului Hauriou, care, în studiile sale de drept public general s-a afirmat și ca un ferm partizan al dreptului natural.

Scriind în sec. XX, toți acești autori nu confundă, cum a făcut odată Vitorio, dreptul natural cu dreptul oamenilor. Urmând lui Grotius, ei disting cu precizie dreptul natural și dreptul pozitiv, și, contrar lui Pufendorf, ei acordă în studiile lor un loc foarte important dreptului pozitiv.

Se ridică mereu voci autorizate care regretă faptul că noii partizani ai dreptului natural au adoptat o poziție puțin științifică, introducând prin intermediul dreptului natural, morala în drept. Totuși, prin numărul și calitatea adeptilor săi, jus-naturalismul s-a impus ca o tendință persistentă a doctrinei contemporane.

Apariția militantismului juridic¹⁴

Așa cum e de netăgăduit că politica domină viața internațională, tot astfel, e de preferat să nu se confunde politica internațională cu dreptul internațional.

Astfel a fost formulat postulatul pozitivismului, susținut de către "tendință politică": pentru autorii atașați de această abordare, "neutralitatea" pozitivismului nu este decât o aparență sau o ipocrizie; în plus, refuzând să asocieze dreptul cu politica, pozitiviștii își interzic o analiză realistă a fenomenelor juridice internaționale.

Autorii acestei tendințe nu se mulțumesc să preconizeze mereu o metodă de analiză mai deschisă, impregnată cu date din științe politice, așa

¹⁴ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op. cit.*, p. 80.

cum au făcut autorii ce se autoreclamă "autorii realismului sociologic". După Hobbes, dar în funcție de orientări ideologice foarte variate și chiar contradictorii, ei încearcă adeseori să facă din doctrina dreptului internațional, un instrument de acțiune politică. Găsim autori reprezentativi și în Vest, și în Est, și în Lumea a III-a.

a) *În Occident*, în umbra unei abordări "realiste", militantismul este net perceptibil într-un curent al doctrinei anglo-saxone ilustrat de către englezul Georg Schwarzenberger și americanul Myres S. Mc Dougal, care insistă pe funcțiunea ideologică a dreptului.

Succesul acestei abordări în lumea anglo-saxonă nu trebuie să mire: ea corespunde unei anumite tradiții britanice – atașarea dreptului internațional asupra studiului relațiilor internaționale – și faptului că științele politice sunt în mare vogă în Statele Unite.

După acești autori¹⁵, dreptul internațional nu există decât în serviciul politicii, ce este un factor privilegiat, dacă nu chiar exclusiv al relațiilor internaționale. Pentru Schwarzenberg funcția principală a dreptului internațional "este de a ajuta la menținerea supremației forței și a ierarhiilor stabilite pe baza puterii". Mc Dougal critică juriștii de drept internațional, care persistă în punerea accentului de o manieră excesivă asupra regulilor tehnice, disociindu-le de politică, ca factor de inspirație a deciziilor". Combinată cu o mică doză de idealism – spre exemplu ideea că scopul dreptului internațional este de a salva libertatea și demnitatea umană, – o astfel de abordare ia cu ușurință o tentă ideologică, în speță anticomunistă

b) *În țările din Est*. Acest militantism poate, abordând alte postulate, încerca să facă din dreptul internațional nu un instrument de menținere a acestui *status quo* internațional, ci o unealtă pentru a contesta.

Drumul a fost deschis de către juriștii din țările comuniste, încă de la apariția U.R.S.S., într-un context internațional ostil acestui tip inedit de regim politic. O societate internațională dominată de către statele burgheze, structural orientate spre imperialism este inacceptabilă și dreptul care o definește trebuie să fie combătut. În formularea sa contemporană, această doctrină își fixează ca scop de a face din dreptul internațional un drept al "coexistenței pașnice", concept imaginat pentru a răspunde exigențelor politicii de relaxare. Ambiția mărturisită a acestor autori era să contribuie la reculul influenței ideologiilor liberale și capitaliste în relațiile internaționale.

c) *În Lumea a III-a*. Această combinație de realism și ideologie socializată tinde să câștige cercuri din ce în ce mai largi, și este dominantă la autori din Lumea a III-a. Obiectivul este totuși altul și vizează mai ales promovarea instaurării unei noi ordini internaționale, în principal în domeniul economic¹⁶. Contestarea dreptului internațional tradițional îmbracă la aceștia

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ M. Bedjaoui, *Pentru o nouă ordine economică internațională*, U.N.E.S.C.O., 1979, p. 295.

forme foarte diverse, care merg de la analize marxiste mai mult sau mai puțin tradiționale sau de la o formulare "partizană" obiectivismului sociologic, până la abordări puternic impregnate cu empirismul anglo-saxon sau francez. Anumiți scriitori occidentali se raliază acestui curent, în special, americanul R. Falk și francezul Ch. Chaumont, care au exercitat o influență importantă asupra majorității autorilor din țările francofone în dezvoltare.

După Ch. Chanmont, care și-a fondat teoria pe o analiză a contradicțiilor care traversează viața internațională, el regândește sistemul internațional dintr-o perspectivă critică: "în fața viziunii abstracte a dreptului internațional conceput ca o armonizare a societății internaționale printr-o solidaritate și o cooperare aparente se plasează conștientizarea datelor imediate a relațiilor internaționale și care sunt mai întâi formate din contradicții".

"Obligația juridică nu are conținut normativ autonom, ci acest conținut este reflexul unei situații care se exprimă prin manifestări de voință. Nu este vorba de o voință difuză, cu atât mai puțin de o voință mondială"¹⁷.

Este, deci, vorba mai întâi de o încercare de demitificare a dreptului internațional, de denunțare a caracterului pervers a dreptului internațional clasic, și mai apoi de efortul de a-l transforma într-un instrument de "democratizare" a vieții internaționale.

Un drept aplicabil unor entități suverane

Așa cum o demonstrează multe studii, chiar sumare, curentele de opinii care divizează doctrina, chestiunea statului domină toate controversalele. Din acest punct de vedere nu este ușor să vedem aceste entități, care se vor "suverane peste tot", "deasupra tuturor" capabile să se supună dreptului, iar libertatea lor de acțiune limitată de către acest și același drept.

În plan teoretic, problema se pune cu aceeași, dacă nu cu și mai multă acuitate în ceea ce privește dreptul public intern, de a cărui existență, P. Weil spunea că "ține de domeniul miracolului": suveranitatea statului nu depinde de nimic. Acest lucru nu se petrece la fel în cadrul societății internaționale. În cadrul acesteia, coexistă entități egale, având aceleași pretenții în cadrul exercițiului unei suveranități absolute. Dreptul internațional este regulatorul indispensabil pentru această coexistență și în ordinea internațională, dreptul, departe de a fi incompatibil cu suveranitatea statelor, el reprezintă corolarul necesar: statul nu se concepe, în mod izolat, și este tocmai ceea ce-l deosebește de imperiu; de atunci, conceptul de suveranitate nu poate, primi un sens absolut, ci semnifică faptul că statul nu este subordonat nici unui altui stat, dar că el trebuie să respecte regulile minimale garantând același privilegiu tuturor celorlalte state. Acesta este obiectivul principal și fundamentul dreptului internațional modern.

¹⁷ *Curs general de drept internațional public* R.C.A.D.I. 1970-I, vol. 129, pp.345; 362.

Așa cum spunea Baschevant, "punctul de plecare în ordinea juridică internațională actuală se află în principiul suveranității". Acest element are, ca urmare, nota predominantă a structurii de coordonare în societatea internațională, chiar dacă apar și elemente ale unui drept de subordonare.

Mulți autori au constatat că alături de dreptul clasic, "relațional", și paralel cu el, funcționează un alt drept "instituțional", cu o structură diferită¹⁸. Dar apariția acestei noi structuri în ordinea internațională nu cauzează dispariția primei. Dacă s-ar produce o astfel de evoluție, nu am mai putea vorbi de un drept internațional specific și distinct de drepturile naționale: nu ar mai exista decât un drept "mondial", drept intern al unei comunități internaționale integrate și ipotetice. Așa cum scria Anzilotti: "desăvârșirea dreptului internațional prin constituirea unei puteri statale superioare diverselor state - Statul federal universal – ar semnifica în realitate sfârșitul dreptului internațional; acesta ar fi înlocuit cu dreptul public intern al noului Stat"¹⁹.

În starea actuală, o simplă observare a faptelor ne arată coexistența a două categorii juridice distincte; pe de-a parte, o pluralitate a drepturilor naționale, ce sunt cadrele și reflecțiile societăților strict integrate și ierarhizate și pe de altă parte dreptul internațional, care se adresează înainte de toate, entităților suverane.

Această concurență a suveranități egale conferă dreptului oamenilor caractere foarte particulare care îl disting, în mod net, de drepturile naționale și care conduc la ideea foarte controversată a fundamentului său.

Specificități ale ordinii juridice internaționale

Mult mai mult decât dreptul intern față de care disputele doctrinale au dispărut aproape complet, în favoarea savanțelor discuții de natură tehnică, dreptul internațional face astăzi obiectul unor pasionante confruntări între "școlile" rivale.

Totuși, dacă opozițiile rămân acute în anumite puncte, intensitatea polemicilor asupra teoriei juridice are o evidentă tendință de diminuare, chiar dacă rumorile continuă să existe. Trebuie să vedem în aceasta o dovadă de maturitate, fără îndoială: atunci când la originile dreptului internațional, prima preocupare a autorilor de drept a fost afirmarea suveranității Prințului, doctrina s-a preocupat mai apoi, în contrabalans, de găsirea justificărilor teoretice asupra supunerii statului în fața dreptului internațional, cadru necesar pentru coexistența suveranităților. Această etapă este astăzi depășită: sub rezerva unor ultime dispute duse, în general, de către specialiști, în discipline nonjuridice, existența dreptului internațional nu mai este astăzi contestată în mod serios, în pofida unei fluctuații doctrinale ce subzistă, încă în ceea ce privește raporturile între ordinele juridice internaționale și interne.

¹⁸ R.J. Dupuy, *Le droit international public*, P.U.F., 1990.

¹⁹ Sirey, *Cours de droit international*, 1929, p. 47.

Observații generale

Având originile în ideile lui Hobbes și Spinoza, curentul "negativist" al dreptului internațional apare în orice perioade. El adună filosofi și juriști de renume. Persistența războaielor și frecventa violare a acestui drept au alimentat îndoielile asupra naturii sale juridice, adică asupra existenței sale pe post de cadru de reguli obligatorii. În zilele noastre, noi "negatori" se recrutează din știința politică în plin având.

În mod curios, atunci când specialiștii acestei noi discipline se afirmă, observatorii atenți ai realității internaționale, în numele postulatelor abstracte, ei pierd această realitate din vedere în ceea ce privește existența dreptului internațional, chiar atunci când viața internațională este profund impregnată cu acest drept internațional.

Nu fără paradox, negatorii dreptului internațional îi contestă existența în numele unei definiții abuziv exigentă a dreptului. Bazându-se pe principiul că nu este drept decât acel drept care prezintă aceleași caractere și chiar aceeași structură ca dreptul intern, ei constată că nu este cazul dreptului internațional, și "deci", el nu constituie un ordin juridic valabil. Acesta nu ar trebui să existe, deci el nu există. Însă el există cu adevărat, dar este diferit; diferit atât în ceea ce privește elaborarea regulilor, cât și în ceea ce privește aplicarea lor, sau mai exact, el prezintă dintre aceste două puncte de vedere niște caracteristici care nu sunt necunoscute dreptului intern, dar care nu au aceeași intensitate sau nu se produce cu aceeași frecvență statistică. În rest este destul de îndoielnic ca el să tindă către dreptul intern. În realitate, el evoluează conform logicii sale interne și găsește în noțiunea de suveranitate un factor esențial de diferențiere.

Negarea dreptului internațional. Postulat: nu există drept internațional fără organe superioare statelor²⁰

Obiecțiile comune ridicate împotriva dreptului internațional derivă dintr-o concepție generală de drept. Dreptul constituie o serie de reguli obligatorii. Dar, pentru a fi complet, o definiție a dreptului ar trebui să indice în plus și modalitatea de a face acele norme, efectiv obligatorii. Imediat după aceea, societatea de drept trebuie să posede o organizație care să cuprindă autorități superioare: un legislator care stabilește regula de drept, un judecător care rezolvă diferendele legate de aplicarea regulilor și un jandarm care sancționează violările acestor reguli, la nevoie chiar prin constrângeri materiale.

Existența acestor instituții superioare cât și a constrângerii materiale joacă un rol atât de decisiv în viața dreptului, încât ele se înserează în definiția acestuia, din care ele fac parte integrantă.

Astfel, în cadrul Statului, dreptul intern este "drept" pentru că statul este o societate instituționalizată, dotată cu o organizație juridică superioară indivizilor și distinctă de ei.

²⁰ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op. cit.*, p. 85.

De la aceste premise tragem concluzia că existența dreptului internațional este condiționată de existența unei organizații suprastatale a societății internaționale. Ori, o asemenea organizație este complet incompatibilă cu suveranitatea statului. Nu poate exista deci, și de fapt nici nu există în societatea internațională nici legislator, nici judecător și nici jandarm. În lipsa acestei trinități necesare, dreptul internațional nu ar fi decât un mit.

Natura dreptului internațional

Fără drept internațional, ar fi viața internațională complet anarhică? Uniți în motivațiile lor, adversarii s-au separat în fața acestei întrebări.

1) Reguli fără caracter juridic

a) Câțiva autori nu dau înapoi în fața perspectivei anarhiei. În calitate de discipoli ai lui Hobbes și Spinoza, ei înglobează societatea internațională unei societăți de natură și raporturile între statele suverane unor raporturi de forță.

În virtutea suveranității lor, statele pot recurge, în mod deliberat, la război. În loc să formuleze reguli de drept stabile, tratatele semnate între state nu exprimă decât reguli de prudență bazate pe starea de moment a raporturilor de forță între părți și durează atât timp, cât se precizează în tratat. Orice stat poate abroga, în mod unilateral, tratatele devenite contrare intereselor sale, dacă, dispune cel puțin de forța necesară de a-și impune decizia²¹.

Către finele secolului XIX, germanul Adolf Lasson era reprezentatul cel mai cunoscut al acestui curent de opinie, fapt ce coincide, în mod bizar, cu conceptul relațiilor între monarhii absoluți ai fostelor regimuri. Cu puțin înainte de declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, suedezul Landstedt exprima o opinie similară.

Printre autorii științei politice contemporane îi cităm în special pe Raymond Aron ("Pace și război între națiuni") care insistă pe caracterul normal al violenței în relațiile internaționale, și pe Hans J. Morgenthau ("Politics among Nations the Struggle for Power and Peace), care constata și el la rândul său, fragilitatea tratatelor.

b) Au apărut și teze moderne. Pentru polonezul Gumplo Wicz, în relațiile lor pacifiste, statele observă doar un ansamblu de forme. Pentru englezul John Austin, "dreptul internațional" se reduce la reguli de morală internațională sau de curtoazie internațională cărora le lipsește caracterul juridic obligatoriu, care sunt pozitive în sensul că ele se aplică în fapt așa cum sunt și nu cum ar trebui să fie. Austin a avut numeroși adepți în Anglia. În Germania, Binder îi împărtășea părerea și adăuga ideea existenței mesajelor internaționale născute dintr-o practică constantă.

2) Dreptul internațional redus la dreptul public extern al Statului

Un loc important trebuie rezervat unei alte categorii de adversari. Contrar predecesorilor, ei recunosc că relațiile internaționale sunt bine reglate

²¹ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op. cit.*, p. 86.

de regulile juridice. Numai că, în loc să constituie un drept internațional propriu-zis, aceste reguli fac parte din dreptul statului, ca drept public aplicat relațiilor sale externe. Dreptul public statal se subdivizează, astfel, în două ramuri: dreptul public intern și dreptul public extern, cel din urmă fiind tocmai dreptul internațional²².

În plus, s-a precizat că acest drept public extern al Statului nu este decât un aspect al dreptului său constituțional. Într-adevăr acesta este cel care determină autoritățile statale având competența în a reprezenta statul în raporturile sale cu celelalte state.

La fel pentru regulile cărora le sunt supuse relațiile internaționale fiind stabilite prin procedura tratatelor, vom găsi în dreptul constituțional intern dispozițiile ce desemnează autoritățile statale însărcinate cu încheierea acestor tratate și trasează procedurile de urmat, pentru a face pe acestea din urmă obligatorii (ratificare). Astfel, după Albert Zorn, "dreptul oamenilor nu este juridic de drept, decât în măsura în care el devine drept constituțional".

Astfel, nu vor fi atâtea drepturi publice externe câte state există în lume, din fericire, pentru că dacă ar fi așa, aceasta ar echivala în mod evident cu negația dreptului internațional ca drept unic, distinct de dreptul statal.

Existența dreptului internațional.

Positivitatea dreptului internațional

Dovada cea mai evidentă și probabil cea mai convingătoare a existenței dreptului internațional este furnizată de observarea, chiar superficială, a vieții și a relațiilor internaționale: dreptul internațional există pentru că statele, oamenii politici, curentele de opinie, organizațiile internaționale guvernamentale sau nu, îl recunosc și îl invocă, și pentru că ar fi complet de neconceput ca atât de mulți oameni consacră atât timp, energie, inteligență și uneori bani, în urmărirea unei himere.

Guvernele, în mod special, țin cont de dreptul internațional – ceea ce nu înseamnă neapărat că îl și respectă; dar aceasta este o cu totul altă problemă. Guvernele creează consilii – în special, prin înființarea Direcției afacerilor juridice în cadrul Ministerului Afacerilor Externe – în scopul de a determina conduita de urmat fie pentru a pune în practică preceptele sale, fie pentru a le interpreta în modul cel mai avantajos posibil, fie pentru a se apăra împotriva acuzațiilor ce le sunt aduse, fie pentru a modifica regulile sau a crea altele noi.

Așa cum a remarcat G. de Lacharrière, statele au o "Politică juridică externă", la fel cum au și o politică externă în domeniile militar, economic sau cultural, adică "o politică despre drept și nu neapărat determinată de către drept"; Statele încearcă deci să acționeze asupra lui și să-l utilizeze cu cel mai bun randament în interesul lor național.

²² *Idem*, p. 87.

Dreptul internațional este un drept pozitiv, pentru că este recunoscut, ca atare, de către state, atât de cele supuse primului șef, de către judecători naționali și internaționali, cât și de statele care trebuie să asigure aplicarea sa.

1) Statele recunosc de manieră diferită supunerea lor în fața dreptului internațional, fie că e vorba de dreptul cutumiar sau de cel convențional.

a) Recunoașterea prin Constituțiile statelor. Aproape toate Constituțiile elaborate după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în perioada de plin avânt a dreptului internațional, au adoptat această recunoaștere:

- Constituția Republicii Franceze din 4 octombrie 1958.

Preambulul ce confirmă textul preambulului Constituției de la 27 octombrie 1946: "Republica franceză, fidelă tradițiilor sale, se conformează regulilor de drept public internațional".

- Constituția Republicii Italiene din 27 octombrie 1947: Art.10 – "Ordinea juridică italiană se supune regulilor de drept internațional general recunoscute".

"Condiția juridică în străinătate este reglementată de lege conform uzanțelor și tratatelor internaționale".

- Legea fundamentală a R.F.G. din 23 mai 1949.

Art.25 – "Regulile generale ale dreptului internațional fac parte integrantă din dreptul federal. Ele fac legile și nasc, în mod direct, drepturi și obligații pentru locuitorii teritoriului federal".

- Constituția Olandei revizuită în 1956:

Art.63 – "Atunci când evoluția ordinii juridice internaționale o cere această ordine poate fi derogată printr-o convenție aflată la dispoziția și sub spiritul Constituției". (această dispoziție a fost menținută în vigoare și în Constituția din 1983 în care art. 90-95 sunt concepute într-un spirit puțin diferit).

Și actuala Constituția României din anul 1991, republicată²³, conține reglementări asemănătoare.

Art. 11: Dreptul internațional și dreptul intern

(1) Statul român este se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună – credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.

(2) Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.

Art. 20: Tratatele internaționale privind drepturile omului

(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenești vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate, la care România este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

²³ Publicată în Monitorul Oficial nr. 767/31.10.2003.

Art. 148: Integrarea în Uniunea Europeană

(1) Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, în scopul transferării unor atribuții către instituțiile comunitare precum și a exercitării în comun cu celelalte state membre a competențelor prevăzute în aceste tratate, se face prin lege, adoptată în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților și senatorilor.

(2) Ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de prevederile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare.

b) De o manieră generală, în cadrul dezbaterilor diplomatice, statele încearcă mereu să-și întărească pozițiile sprijinindu-se pe argumente bazate pe reguli de drept internațional. În cadrul ministerelor Afacerilor Externe din aproape toate statele lumii există câte o direcție a afacerilor juridice.

c) Participarea la organizațiile internaționale, și mai ales, la O.N.U. obligația principală pe care toate organizațiile internaționale impun membrilor lor, este respectarea dreptului internațional. La 18 septembrie 1934 când U.R.S.S. a fost admisă la Societatea Națiunilor, puterile occidentale au tras concluzia încurajantă că U.R.S.S. acceptă să se conformeze dreptului internațional existent înainte de nașterea sa ca stat. Preambulul Pactului preciza că este important "să se observe în mod riguros prescripțiile dreptului internațional, recunoscute de acum înainte ca fiind reguli efective de conduită a guvernelor".

Astăzi, în preambulul Cartei Națiunilor Unite, "popoarele Națiunilor Unite" spun că sunt hotărâte să "creeze condițiile necesare menținerii justiției și a respectului pentru obligațiile născute din tratate sau din alte izvoare de drept internațional". Primul articol, paragraful I al Cărții specifică că unul din scopurile ONU este menținerea păcii și securității internaționale, realizând "prin mijloace pacifiste, conform principiilor de justiție și drept internațional, medierea sau reglarea diferendelor". În plus, articolul 4 impune ca statele care solicită să fie admise să se angajeze în actul lor de candidatură să accepte "obligațiile prezentei Carte". Acceptarea acestor obligații de către aproape 200 de State membre câte numără în prezent O.N.U., echivalează cu recunoașterea quasi-universală a dreptului internațional.

2. Aplicarea efectivă a dreptului internațional de către tribunale naționale este fundamentată pe recunoașterea directă a statelor respective de a căror putere țin. Dacă Constituția țării lor nu furnizează o bază juridică scrisă acțiunii tribunalului, atunci ele caută această bază juridică în regula de origine anglo-saxonă: "International law is a part of the law of the land", considerată demult timp deja, ca o regulă cutumiară cu valoare constituțională universal acceptată²⁴.

²⁴ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op. cit.*, p. 89.

În ceea ce privește tribunalele internaționale, ele au fost constituite exact în scopul de a aplica dreptul internațional. Convențiile de la Haga asupra rezolvării pacifiste a conflictelor internaționale din anul 1899 (art.15) și din 1907 (art.37) spun că: "Arbitrajul are ca obiect rezolvarea litigiilor între state de către judecător pe baza respectării dreptului". În sentința dată pe 13 octombrie 1922 în afacerea "reclamații norvegiene împotriva U.S.A.", Curtea permanentă de arbitraj declară că ea "e liberă să verifice dacă legile U.S.A. sunt conforme cu tratatele încheiate de USA, sau cu principiile bine stabilite de drept internațional, inclusiv dreptul cutumiar". Pe de altă parte, articolul 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție specifică că misiunea acesteia "este de a regla conform dreptului internațional orice diferend care i se aduce la cunoștință". Deși această precizare nu figura în statutul fostului C.P.J.I. se găsea acolo totuși și alte dispoziții foarte clare, spre exemplu, articolul 2 (confirmat de statutul actual) conform căruia judecătorii de la Curte trebuie să posede "o competență notorie în drept internațional". În consecință, nu există nici măcar o singură decizie a celor două înalte Curți internaționale care să nu amintească, explicit sau implicit, caracterul obligatoriu al dreptului internațional (convențional sau cutumiar) în fața statelor.

Din pozitivitatea dreptului internațional putem trage o concluzie de bază în ceea ce privește dezbateră ce a divizat doctrina. Chiar dacă această pozitivitate nu a dezarmat toți adversarii săi în planul juridic, ea înlătură definitiv orice bază a obiecțiilor lor. Raționamentul teoretic învățămintele practicii.

Particularitățile dreptului internațional – Norme și legislator

Se poate evoca absența legislatorului în societatea internațională, numai dacă avem asupra acestei instituții o viziune "internistă", rigidă și restrictivă. E adevărat că nu există organ specializat în editarea normelor; dar, ca în orice ordine juridică, normele internaționale fac obiectul unui proces formal de elaborare în care intervin deopotrivă statele, în principal, cât și autorii și destinatarii principali ai acestor reguli (la fel ca pentru dreptul intern unde părțile unui contract sunt și autori și destinatari). Este ceea ce G. Scelle numea "dedublare funcțională" a statului, apelativ imperfect după el, din cauză "carenței instituționale" a societății internaționale²⁵.

Pe de altă parte, așa cum au observat autorii pozitiviști clasici²⁶ nici istoria, nici sociologia nu confirmă concomitența între drept pe de-o parte și legislator și judecător de cealaltă parte. În orice societate, dreptul cutumiar există înaintea dreptului scris. În lipsa unui legislator instituit, societățile primitive erau supuse unui drept cutumiar ieșit direct din gruparea socială și

²⁵ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op.cit.*, p. 90.

²⁶ K. Strupp, R.C.A.D.I. 1934 - I vol.47, p. 268s.

recunoscut de către aceasta. Aceste constatări se aplică societății internaționale. Diferitele state care o compun, supuse fiind regulilor de drept, ca și în colectivitățile primitive, participă împreună la elaborarea lor și nu au deloc nevoie de a institui un legislator. În rest, dreptul feudal, nu reieșea dintr-un anume organ superior, ci din pactele încheiate între suverani și vasali.

Particularități ale dreptului internațional – Sanțiuni și represii

Argumentele adversarilor dreptului internațional în legătură cu problematica, sancțiunilor sunt foarte contradictorii: pentru unii, inexistența dreptului oamenilor ține de absența mecanismelor represive în sfera internațională, pentru alții, această absență reiese din contră, din faptul că relațiile internaționale nu cunosc decât legea celui mai puternic și sunt deci exclusiv bazate pe raporturi de forță. Sunt, deci, teze opuse și la extreme, dar nici una nu este convingătoare: chiar dacă ambele conțin un sâmbure de adevăr, ambele sunt lipsite de relevanță.

1) În ceea ce privește a doua teză - primatul forței în relațiile internaționale – este adevărat că raporturile de forță constituie elementul dominant al vieții internaționale. Dar acest lucru nu contravine cu nimic existenței unei ordini juridice.

Ba chiar dimpotrivă, așa cum arată autorii marxiști, orice drept este reflexul unor raporturi de forță. Destul de bine ascunsă pe plan intern datorită caracterului "polițienesc" al societății naționale, această evidență apare mult mai clar în sfera internațională, dar aceasta nu aduce nici o diferență de nuanță între cele două ordini juridice: dreptul este, și într-un caz și celălalt, expresia echilibrului existent, la un moment dat, între forțele prezente.

2) Argumentul bazat pe "inexistența sancțiunii" este la prima vedere și mai stânjenitor.

Aplicat societății internaționale tradiționale, el nu se mai aplica deloc: descentralizării normative, îi corespundea descentralizarea sancțiunii. Respectarea dreptului era asigurată, chiar de către statele implicate, de care Kelsen spunea că recurgând la represalii sau la război, statele acționau prin delegarea ordinii juridice internaționale (ceea ce rămâne totuși o viziune optimistă asupra lucrurilor, respectul dreptului fiind mai degrabă un pretext decât un obiectiv al conflictelor armate)²⁷.

El nu se mai aplică așa în zilele noastre: limitarea recurgerii la forță în relațiile internaționale interzice, în principiu, statelor să-și facă singure dreptate; în paralel, societatea internațională a promovat un sistem coerent de securitate colectivă, centrat și axat pe O.N.U. care beneficiază în principiu de monopolul total asupra competențelor în ceea ce privește recurgerea la

²⁷ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *op. cit.*, p. 91.

constrângere. Acest lucru se realizează prin forțele militare pe care statele le pun la dispoziția ONU.

3) Dar mai este ceva. Ne putem pune într-adevăr întrebări asupra pertinentei problemicii sancțiunilor, pentru a răspunde întrebărilor asupra existenței dreptului internațional.

Aplicarea sancțiunii este condiția eficacității dreptului, nu a existenței sale. Anumite ramuri ale dreptului intern, și mai ales dreptul constituțional, sunt adeseori lipsite de sancțiuni, chiar când nimeni nu contestă caracterul lor juridic. La fel este și în cazul dreptului oamenilor. În mod contrar a ceea ce se susține câteodată, nu sancțiunea – represiune este simbolul dreptului, ci "sentimentul de obligativitate" pe care îl resimt destinatarii regulilor de drept, în mod distinct de orice judecată de valoare.

În opinia noastră, conținutul și limitele relative la această problemă, trebuie să constituie obiectul unei agende de priorități nu numai pentru teoreticienii dreptului internațional, dar și pentru cei chemați să aplice în practică, în cele mai complexe situații, normele și principiile acestuia.